

УДК 378.147

С. П. ГВОЗДІЙ

м. Одеса

medicinabjd@gmail.com

АДАПТАЦІЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ ДО ПРОФЕСІЙНИХ ІНТЕРЕСІВ СТУДЕНТІВ ЯК ПРИНЦИП СТРУКТУРУВАННЯ ЗМІСТУ У ФОРМУВАННІ КУЛЬТУРИ БЕЗПЕЧНОЇ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ

Скорочення обсягу навчального аудиторного навантаження, об'єднання чи повне виключення дисциплін, що опікуються безпекою, формує невігластво та створює небезпеку для населення України. Подолання суперечності між вимогами суспільства у підготовці до безпечної життєдіяльності й потребами та інтересами студентів можливо при врахуванні інтересів студентів. Пропонується структурування змісту означених дисциплін як макро- та мікрорівні. Наводяться результати опитувань за спеціально розробленою методикою. Розглядається приклад фінансово-економічної безпеки як елемента культури безпечної життєдіяльності. Врахування інтересів студентів підвищило рівень свідомої активності щодо безпеки.

Ключові слова: культура безпечної життєдіяльності, інтерес, принцип структурування змісту навчання.

Небезпеки, які оточують населення, потребують уважного та свідомого ставлення не тільки у зрілому віці, а й у молодого покоління в тому числі. Проте, сьогодні вищі навчальні заклади, зважаючи на автономію у формуванні кількості навчальних дисциплін та

якості навчальних планів підготовки, відмовляються від дисциплін, що опікуються безпекою (Безпека життєдіяльності, Основи охорони праці, Охорона праці в галузі, Цивільний захист). Намагаючись скоротити обсяг загального навчального аудиторного наванта-

ження, об'єднуються дисципліни, скорочуються години, що веде до нівелювання важливості таких дисциплін у свідомості студентів. Така тенденція негативно відображається на якості підготовки студентів до безпечної життєдіяльності, формує невігластво та створює небезпеку для їх життя та оточуючих. Проте сьогоднішня засвідчує, що формування культури безпечної життєдіяльності кожної особистості і кожного фахівця є безперечною вимогою.

Для актуалізації питань безпеки, підвищення мотивації до вивчення основ безпечної життєдіяльності, охорони праці та цивільного захисту пропонується адаптувати навчальний матеріал до професійних інтересів студентів та розглядати це як принцип структурування змісту у формуванні культури безпечної життєдіяльності.

Проблема змісту навчальних дисциплін у навчальних закладах були предметом дослідження багатьох науковців (Н. Батечко, Н. Коваленко, А. Коростельов, О. Коростельова, В. Краєвський, Ю. Первін, Л. Семушина, Н. Ярошенко та ін.). У самому широкому аспекті вивчалась безпека життєдіяльності. Розкрито сутність понять культура «безпеки», «безпеки життєдіяльності», «безпечної життєдіяльності» (І. Алексєєва, М. Головка, В. Євтеєв, Н. Кулалаєва, В. Махайлюк, В. Мошкин, Ю. Фетісова та ін.); підготовка майбутніх педагогів до викладання безпеки життєдіяльності (Р. Ахмадієва, В. Бочковська, Р. Васильєва, С. Вольхін, М. Головачов, К. Загуменних та ін.); розглянуто шляхи та засоби удосконалення процесу викладання дисциплін з безпеки (В. Березуцький, В. Биков, С. Дікань, В. Заплатинський, О. Запорожець, О. Кожем'якін, А. Русаловський, В. Смірнов, Б. Халмурдов та ін.).

Проте, принципи структурування змісту дисциплін з безпеки під час формування культури безпечної життєдіяльності та врахування професійних інтересів студентів для його коректування не було предметом вивчення у вітчизняних і закордонних фахівців вищих навчальних закладів.

Метою статті є проблема адаптації навчального матеріалу до професійних інтересів студентів як принципу структурування зміс-

ту у формування їхньої культури безпечної життєдіяльності (далі – КБЖД).

Відомо, що навчання, як і будь-який інший процес, пов'язане з рухом. Воно має задану структуру і рух в процесі навчання відбувається від рішення однієї навчальної задачі до іншої, просуваючи того, хто навчається, по шляху пізнання: від незнання до знання, від неповного знання до більш повного і точного. Навчання не зводиться до механічної передачі знань, умінь і навичок, а передбачає активну і продуктивну діяльність того, хто навчається, по опануванню й усвідомленню навчальної інформації.

Зміст навчання у цьому процесі виявляється як реальна матеріальна основа, навколо якої здійснюється сукупність дій викладача і студентів заради засвоєння ними як суб'єктами навчання частини об'єктивного досвіду людства. Відтак зміст навчання – це навчальна інформація і комплекс завдань та вправ, які педагогічно обґрунтовані і логічно вбудовані в систему, викладену в навчальних програмах. Принагідно, що кожен об'єкт вивчення може засвоюватися по-різному залежно від обраного викладачем змісту навчання. «Зміст навчання – сукупність знань, умінь, навичок і прийомів передбачених видів діяльності» [8].

Джерелами добору та структурування змісту навчання під час формування КБЖД студентів класичних університетів була система вимог суспільства, які поділяються на особистісні та соціальні. Під особистісними вимогами суспільства розуміємо вимоги, які ставлять до особистості її безпечна життєдіяльність у повсякденні, у довкіллі, у техногенному середовищі, під час надзвичайних ситуацій різного характеру. Соціальні вимоги суспільства окреслюють професійну діяльність особистості під час її трудової діяльності, перебування у соціумі тощо.

Під час формування культури безпечної життєдіяльності в університеті було визначено й обґрунтовано структуру змісту навчання студентів як макро- та мікрорівні. На макрорівні структурування змісту навчання було визначено через блоки й модулі, що реалізують одну чи кілька цілей навчання. Так, кожна навчальна дисципліна за змістом була

представлена окремим блоком: «Безпека життєдіяльності» – безпечна життєдіяльність людини та її оточення у повсякденні, побуті, довкіллі, психофізіологічні особливості людини для забезпечення безпечної життєдіяльності; «Основи охорони праці» – безпечна життєдіяльність людини та її оточення під час трудової діяльності, особливості виробничого середовища щодо збереження життя, здоров'я, працездатності людини тощо. Означені дисципліни включені у підготовку освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр».

Для спеціалістів, магістрів у якості блоків було виокремлено дисципліни: «Охорона праці в галузі», зміст якої включає особливості забезпечення життя під час трудової діяльності у відповідності до спеціалізації та галузі майбутньої діяльності студента; «Цивільний захист», який передбачає підготовку студентів до надзвичайних ситуацій різного характеру та організації адекватної поведінки серед підлеглих та оточення. За сумою означених змістових блоків формувалася змістова складова культури безпечної життєдіяльності студентів.

На мікрорівні формування культури безпечної життєдіяльності здійснювалось через навчальні елементи – поняття, терміни, категорії тощо, які групуються в одну навчальну дисципліну згідно типових та робочих навчальних програм. Структурування змісту освіти на мікрорівні передбачало розробку для навчальних дисциплін навчальних елементів, змістових модулів і блоків змістових модулів на основі відповідних умінь. Таким чином, навчальні дисципліни забезпечували вертикальне структурування змісту культури безпечної життєдіяльності. Кожна окрема дисципліна в рамках своїх понять, термінів, категорій – навчальних елементів – здійснювала горизонтальне упорядкування щодо структурування змісту навчання під час формування КБЖД.

У процесі навчання передаються знання, а переконання свої кожна людина виробляє самостійно, тобто свідомо. У процесі навчання необхідно враховувати загальні ознаки свідомого засвоєння знань. Знання повинні бути представлені у правильній словесній формі, свідомість виражається в позитивно-

му ставленні до досліджуваного матеріалу, в зацікавленості. Ознакою свідомого засвоєння матеріалу є ступінь самостійності, чим вона вища, тим свідоміше засвоюються знання. Студентам повинен бути цікавий як сам процес пізнання, а особливо зміст навчання. Зміст матеріалу, методів і форм навчання повинні відповідати рівню розвитку студентів. Це визначається багатьма факторами: дотриманням принципів дидактики, ретельним доббором і структуруванням змісту матеріалу, використанням найбільш ефективної системи його вивчення, більш раціональними методами роботи [3].

Для структурування змісту навчання нами використовувався принцип адаптації навчального матеріалу до професійних інтересів студентів. Зважаючи на те, що «принципи завжди містять у собі функціональне значення законів, ... відображають дидактичні закони і закономірності» [1, 396], розробка та ефективне впровадження будь-яких систем та нових технологій навчання можливі лише за умови дотримання дидактичних принципів. Врахуємо й те, що на сучасному етапі розвитку педагогіки вищої школи, під час визначення теоретичних аспектів упровадження нових освітніх технологій слід орієнтуватися не на заміну традиційних дидактичних принципів новими, а на перегляд і наповнення їх новим змістом із метою конструктивного використання в змінених умовах [7, 24].

Адаптація змісту навчального матеріалу до інтересів студентів передбачала його пристосування до тих тем, проблем, небезпек, які б були зрозумілими і доступними досвіду студентів і мотивували їх до вивчення дисциплін з безпеки. Задача викладача – так структурувати зміст навчання, щоб у «горизонтальний» мікрорівень структури дисциплін з безпеки (БЖД, ООП, ОПГ, ЦЗ) включити те, що безпосередньо цікавить студентів.

Нагадаємо, що інтерес (від латинського «має значення, важливо») – реальна причина дій, що відчувається тим, хто навчається, як особливо важлива. Інтерес – це форма прояву пізнавальних потреб, що виражається в прагненні до пізнання об'єкта чи явища, оволодінні певним видом діяльності. Л. Виготський

називав інтерес природним двигуном дитячої поведінки. «Він є вираженням інстинктивного прагнення, вказівкою на те, що діяльність дитини збігається з його органічними потребами» [2, 54]. Ось чому Л. Виготський вважав основним правилом побудови всієї освітньо-виховної системи точний облік дитячих інтересів. Важливим також є те, наскільки інтерес спрямований по лінії самого досліджуваного предмета, а не пов'язаний зі стороннім для нього впливом нагород, покарань, страху, бажання догодити і т. п.

Н. Морозова наголошує, що «інтерес можна визначити як емоційно-пізнавальне ставлення до предмета або до безпосередньо мотивованої діяльності, ставлення, що переходить при сприятливих умовах в емоційно-пізнавальну спрямованість особистості» [5, 22].

Щоб навчити людину, необхідно правильно вибирати цілі, зміст, методи, організаційні форми навчання. Але традиційна дидактика опускає головне: а чи буде затребуване це людиною, тим конкретним студентом, якого ми навчаємо і розвиваємо. У зв'язку з цим весь арсенал дидактичних засобів, ретельно підібраних викладачем, часто не працює, оскільки ані високої мотивації навчання, ані глибинного розуміння того, що і як необхідно змінити в самому собі, студент належним чином не усвідомлює, а тому ефективність усіх цих дидактичних зусиль часто виявляється низькою [6].

У стимулюванні мотиваційної сфери у студентів необхідно відштовхуватися від ідей «Я-концепції» і враховувати, що потреби в самовизначенні, в самореалізації і т. д. є базовими потребами для творчого саморозвитку особистості. Тому одна з головних дидактичних проблем сьогодення полягає у створенні умов для запуску механізму забезпечення «суб'єктності» студента, як особистості, що свідомо приймає участь у навчанні. Навіть у навчанні «готовим» знанням той, хто навчається, повинен володіти правом на власне бачення змісту навчання, на його інтерпретацію у світлі особистого, авторського прочитання і зовнішня трансляція цього прочитання як мета роботи зі змістом, а також мати можливості до донесення своєї позиції

іншим людям – викладачу, товаришам. Написати реферат по такій темі і по такому плану, які сформулював сам, пояснити порядок регулювальних дій з точки зору продуманої самим логіки і т. д. – ось що має стати «мотором» освітнього процесу, зазначає О. М. Новіков [6]. Не заучування навчального матеріалу, а робота з ним, його творче обігравання на основі певного плану – ось шлях до внутрішньо вмотивованого, захопленого вивчення, шлях до того, щоб той, хто навчається міг і хотів вникати у зміст знань, а не просто механічно його запам'ятовував [2005].

Отже вдосконалення змісту вищої освіти, для подолання суперечності між вимогами суспільства у підготовці студентів до безпечної життєдіяльності й потребами та інтересами особистості студентів, можливо лише при врахуванні інтересів саме студентів. Задля цього на початку вивчення кожної навчальної дисципліни з циклу безпеки проводилося опитування за спеціально розробленою методикою щодо актуальних і важливих для студентів питань, проблем, небезпек, що їх оточують, турбують і потребують вирішення.

Відповідно до запропонованої методики кожному опитуваному студенту пропонувалося відповісти на низку питань, відповіді на які фіксувалися у спеціальному бланку. Студентам необхідно було оцінити в 10, 8, 6, 4 або 2 бали ті ознаки, які на їхню думку найбільш небезпечні на даний момент для нього та його оточення. Далі проводилась статистична обробка для отримання даних щодо найбільш актуальних та пріоритетних для студентів факторів безпеки життєдіяльності. Серед факторів були такі: безпека в побуті, фінансово-економічна безпека, безпека працевлаштування, безпека статевого життя, харчова безпека, безпека в родині, природні надзвичайні ситуації, техногенні надзвичайні ситуації, безпека в суспільстві, здоров'я. Зауважимо, що у кожному бланку була стрічка для власного варіанту відповіді (у разі відсутності необхідних варіантів у запропонованому опитувальнику). До роботи з такою методикою було залучено студентів Одеського національного університету імені І. І. Мечникова, які проходили навчання на кафедрі медичних знань та безпеки життєдіяльності на

всіх факультетах та інститутах упродовж чотирьох років. Кожного року нами було опитано більше 1000 осіб.

Отримані протягом 2014–2015 навчального року результати дозволяють стверджувати, що студентів, у першу чергу, турбують питання безпеки у суспільстві (64,7% опитуваних). На другу позицію виходять питання безпеки працевлаштування – 57,5% опитуваних та безпека у сім'ї – 55,7% тощо. Незалежно від курсів навчання та спеціальності, за якою навчаються студенти, – постійно залишається підвищеним інтерес до основ фінансово-економічної безпеки (53,1%) та статева безпека (52,2%). Лише близько 30% опитаних вбачають важливими такі фактори безпечної життєдіяльності як-от: безпека харчування, надзвичайні ситуації природного характеру.

Перелік питань кожного разу аналізувався викладачем з позиції можливості його врахування у змісті тієї дисципліни, яку слухали студенти. За неможливістю повного обговорення та прослуховування під час аудиторних занять – означені питання виносились на розгляд у поза аудиторний час: у роботу наукових гуртків, індивідуальних та групових консультацій, на самостійне опрацювання із подальшою доповіддю на семінарі тощо.

Наведемо приклад врахування інтересів студентів щодо фінансово-економічної безпеки та імплементація означених питань у структуру змісту дисциплін «Основи охорони праці» та «Охорона праці в галузі» під час формування культури безпечної життєдіяльності. Типова програма означеної дисципліни передбачає можливість зміни змісту у залежності від спрямованості вишу та спеціальностей, що вивчають означену дисципліну. Питання фінансово-економічної безпеки відносяться до блоку правових та організаційних основ охорони праці.

Як відомо, кодекс законів про працю України регулює трудові відносини всіх працівників, сприяючи зростанню продуктивності праці, поліпшенню якості роботи, підвищенню ефективності суспільного виробництва і піднесенню на цій основі матеріального і культурного рівня життя трудящих, зміцненню трудової дисципліни і поступовому перетво-

ренню праці на благо суспільства в першу житеву потребу кожної працездатної людини [4].

Задля піднесення матеріального і культурного рівня життя майбутніх трудящих, питання фінансово-економічної безпеки включені нами в якості оглядового вивчення – основні застереження, рекомендації, пропозиції, можливість індивідуального консультування тощо. Як засвідчує досвід, майбутні економісти можуть управляти фінансами на макроекономічних рівнях, проте розібратися у власних коштах та їх раціональному використанні – вміють лише поодинокі особи.

Зважаючи на те, що кожен громадянин є головним і безпосереднім виробником, у той або іншій сфері, і одночасно споживачем фінансово-економічних послуг, зміна державного устрою, перехід від планової радянської економіки до ринкової, без достатньої освіченості широких верств населення у фінансових питаннях, призвели до негативного досвіду і недовіри населення до державних і недержавних фінансових установ.

Фінансово-економічна безпека людини може бути забезпечена лише через грамотний підхід до власних фінансових потреб і можливостей, планування особистого бюджету, сталого розвитку свого домогосподарства, підвищення освіченості в питаннях професійної кваліфікації і можливостей працевлаштування в нових економічних та інформаційних умовах розвитку суспільства.

Сьогодні в умовах недостатнього законодавчого забезпечення функціонування банків, при глибокій економічній кризі в Україні, виникає багато небезпек для користувачів цих установ як з повернення кредитів, отримання грошей з власних рахунків тощо. При цьому, велика кількість проблем пов'язана з невіглаством населення при користуванні банківськими та іншими фінансовими послугами, неухважністю при підписанні договорів, бажанням швидкого, хай і ризикованого, збагачення, відсутністю планування реальних доходів і витрат.

Обізнаність сучасної людини у загальних принципах та правилах формування власного бюджету, фінансових питаннях раціонального ведення домогосподарства дозволяє, навіть у складних матеріальних умовах під

час економічної кризи, мінімізувати ризики злиденності. Забезпечення фінансово-економічної безпеки людини, у першу чергу, повинно починатися з аналізу власного фінансового стану та матеріальних можливостей своєї родини, а також з планування особистого бюджету. При цьому слід врахувати всі види доходів і зіставити їх з різноманітними витратами (обов'язкові, соціальні, кредити тощо).

Увага студентів зверталася на те, що головними принципами на шляху досягнення фінансової безпеки та матеріального благополуччя є планування особистого бюджету на засадах: лімітування, тобто встановлення граничних сум на витрати, обмеження позик та кредитів до реальної особистої платоспроможності по їх погашенню; диверсифікації – розподілу заощаджень між різними об'єктами вкладення, що безпосередньо не пов'язані між собою, та використання альтернативних можливостей отримання прибутку від різних видів діяльності; самодисципліни, яка припускає постановку короткострокових (6–12 місяців), середньострокових (1–3–5 років) та далеко строків цілей (5–10 років) для реалізації яких необхідні накопичення власних коштів і можливе кредитування. До таких цілей можна віднести оплату навчання; відкриття власного бізнесу; покупку або оренду житла; придбання меблів, побутової та комп'ютерної техніки, автомобіля, обладнання; підготовку до весілля або народження дитини, туристичні подорожі тощо.

Рекомендації студентам щодо фінансово-економічної безпеки та раціонального планування власного бюджету були наступними: чим раніше почнеш накопичення, тим раніше маєш змогу скористатися результатами своєї ощадливості; не купувати безкорисні речі, особливо ті, що є атрибутами демонстративної матеріальної забезпеченості; рахувати власні доходи, а потім збільшувати витрати (гроші полюбують рахунок); спочатку заплати собі (по-перше відкладаємо можливу суму в резерв, а потім оплачуємо поточні рахунки); дотримуйся здорового способу життя (шкідливі звички спорожнюють бюджет і підбивають здоров'я, а лікування потребує великих коштів) та ін.

Обов'язково акцент робився на можливості інвестицій – зберігання коштів у різних валютах, купівля нерухомості, цінних металів, акцій та облігацій, особливості депозитів, кредитів, інфляцію, особливості страхування та пенсійної реформи тощо. Отже, поступове формування в собі культури безпечної життєдіяльності у контексті фінансово-економічної безпеки здійснюється через вичерпне уявлення про власний бюджет, рух своїх коштів, способи їх збереження, накопичення та примноження фінансової незалежності та безпеки всієї родини.

Структурування змісту навчання під час формування культури безпечної життєдіяльності через адаптування навчального матеріалу до професійних інтересів студентів дозволило підвищити їх свідому активність відносно прийняття та розуміння основ безпеки взагалі. Відвідування занять студентами дисциплін з безпеки дозволив підвищити не тільки рівень зацікавленості до питань безпеки, а й практичного використання отриманих знань та вмінь.

Відтак, користуючись можливостями навчального процесу та освіти в цілому, ми не можемо створити загальну безпеку, але маємо інструменти та здатність сформувати та розвинути культуру безпечної життєдіяльності через збалансованість особистісних, індивідуально зорієнтованих і загальнодержавних інтересів, підвищить рівень безпеки на рівні особистості й держави у цілому.

Список використаних джерел

1. Алексюк А. М. Педагогіка вищої освіти України: Історія. Теорія : підручник для студентів, аспірантів та молодих викладачів вузів / Міжнародний фонд «Відродження». — К. : Либідь, 1998. — 558 с.
2. Выготский Л. С. Педагогическая психология / Л. С. Выготский. — М. : Просвещение, 1996. — 84 с.
3. Дидактика и компетентность в профессиональной деятельности преподавателя медицинского вуза и колледжа. Руководство для преподавателей [Электронный ресурс] / Под редакцией М. Г. Романцова, М. Ю. Ледванова, Т. В. Сологуб. — Издательство «Академия Естествознания», 2010. — Режим доступа (14.07.2015): <http://www.rae.ru/monographs/73>.
4. Кодекс законів про працю України [Електронний ресурс]. — Режим доступу (06.08.2015): <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/322-08>.
5. Морозова Н. Г. Учителю о познавательном интересе / Н. Г. Морозова // Педагогика и психология. — 1979. — № 2. — С. 21–24.

6. Новиков А. М. Методологические особенности и принципы учебной деятельности // Сайт академika РАО Новикова А. М. // Журнал «Специалист». — 2005 — № 4. — Режим доступа: <http://www.anovikov.ru/artikle.htm>.
7. Образцов П. И. Психолого-педагогические аспекты разработки и применения в вузе информа-

ционных технологий обучения / Орловский государственный технический университет. — Орел, 2000. — 145 с.

8. Устинов И. Ю. Определения основных терминов дидактики высшей военной школы : учебно-методическое пособие / И. Ю. Устинов. — Воронеж : ВАИУ, 2010. — 80 с.

S. GVOZDIH

Odessa

THE ADAPTATION OF THE EDUCATIONAL MATERIAL TO THE PROFESSIONAL INTERESTS OF STUDENTS AS A PRINCIPLE OF THE CONTENT STRUCTURING IN THE FORMATION OF THE SAFE LIFE AND ACTIVITY CULTURE

The volume reduction of the academic classroom loading, the union or the complete exclusion of the disciplines involved in safety generate ignorance and create a threat to the population of Ukraine. The overcoming of the contradictions between the demands of society in preparation for the life activity and the needs and interests of students is possible taking into account the interests of students. It is offered to structure the content of these disciplines both at macro and micro levels. There are carried out the results of the poll by a special developed methodology. The example of financial and economical safety is reviewed as an element of the safe life and activity culture. The accounting of interests of students increased the level of conscious activity to the safety.

Key words: the safe life and activity culture, the interest, the principle of structuring learning content.

С. П. ГВОЗДИЙ

г. Одесса

АДАПТАЦИЯ УЧЕБНОГО МАТЕРИАЛА К ПРОФЕССИОНАЛЬНЫМ ИНТЕРЕСАМ СТУДЕНТОВ КАК ПРИНЦИП СТРУКТУРИРОВАНИЯ СОДЕРЖАНИЯ ПРИ ФОРМИРОВАНИИ КУЛЬТУРЫ БЕЗОПАСНОЙ ЖИЗНЕДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Сокращение объема учебной аудиторной нагрузки, объединение или полное исключение дисциплин, занимающихся безопасностью, формирует невежество и создает опасность для населения Украины. Преодоление противоречия между требованиями общества в подготовке к безопасной жизнедеятельности и потребностями и интересами студентов возможно при учете интересов студентов. Предлагается структурирование содержания указанных дисциплин как макро- и микроуровнях. Приводятся результаты опросов по специально разработанной методике. Рассматривается пример финансово-экономической безопасности как элемента культуры безопасной жизнедеятельности. Учет интересов студентов повысил уровень сознательной активности к безопасности.

Ключевые слова: культура безопасной жизнедеятельности, интерес, принцип структурирования содержания обучения.

Стаття надійшла до редколегії 06.08.2015